

بررسی تاثیر سودوموناسهای فلورسنت روی قارچ *Sclerotinia sclerotiorum*(Lib.)de Bary عامل پوسیدگی ریشه آفتابگردان

کیوان بهبودی^۱، عباس شریفی تهرانی^۱، قربانعلی حجارود^۲، جواد زاد^۳، مجتبی محمدی^۴ و حشمت الله رحیمیان^۵
۱، ۲، ۳، ۴، ۵، دانشجوی دوره دکتری، استادان و استادیار پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران، کرج
۶، استاد دانشکده کشاورزی دانشگاه مازندران
تاریخ پذیرش مقاله ۸۳/۷/۸

خلاصه

خاک مزارع آفتابگردان استان آذربایجان غربی جمع آوری شد، سپس بذر آفتابگردان در گلخانه در این خاکها کاشته شد و از ریزوسفر این گیاهان ۴۵ جدایه سودوموناس فلورسانس با استفاده از محیط S1 جدا گردید. بررسی تاثیر جدایه‌های فوق در جلوگیری از تندش اسکلروت قارچ نشان داد که ۲۶ جدایه مانع تندش اسکلروت قارچ گردیدند که برای آزمایشهای بعدی انتخاب شدند و جدایه‌های B29، B8 و B38 بیشترین تاثیر را در جلوگیری از تندش اسکلروت قارچ دارا بودند. همچنین بررسی تاثیر ریزوباکتریها در خاک غیر استریل و آلوده شده به قارچ نشان داد که قارچکش بنومیل و جدایه‌های B119، B111، B120 و B112 بیشترین تاثیر را در کنترل بیماری داشتند. بررسی میکروسکوپی نحوه تاثیر سودوموناسهای فلورسنت روی قارچ فوق نشان داد که در ناحیه بازدارندگی، از هیف مقدار زیادی محتویات سیتوپلاسم به خارج تراوش کرده و در اطراف هیف مجتمع شده و تشکیل لخته داد. همچنین در این ناحیه هیفهای غیرطبیعی مشاهده شد که شامل پیچش، نکروز و چند شاخه شدن هیف بودند. ۶۸ درصد از ریزوباکتریهای مورد استفاده و همچنین جدایه CHA0 تولید سیانید هیدروژن کردند. کاربرد جدایه‌ها در شرایط آزمایشگاهی (کشت متقابل) نشان دادند که جدایه‌های CHA0، B112، B119 و B38 بیشترین تاثیر را در جلوگیری از رشد قارچ دارند. بررسی متابولیت‌های فرار جدایه‌ها نشان داد که این متابولیتها به خوبی سبب ممانعت از رشد میسلیم قارچ فوق می‌گردند و جدایه‌های B120 و B112 به میزان ۱۰۰ درصد از رشد قارچ جلوگیری کردند. بررسی تاثیر جدایه‌ها در افزایش رشد گیاه آفتابگردان نشان داد که جدایه‌های B112، B119 و B111 بیشترین تاثیر را در افزایش وزن گیاه آفتابگردان دارند. همه جدایه‌های موثر در کنترل بیماری، باکتری *Pseudomonas fluorescens* تشخیص داده شدند.

واژه‌های کلیدی: آفتابگردان، کنترل بیولوژیکی، سودوموناس فلورسنت

مقدمه

آفتابگردان با نام علمی *Helianthus annuus* یکی از ۵ گیاه روغنی یکساله جهان محسوب می‌گردد که به علت داشتن ۴۶ درصد روغن با کیفیت بالا، یکی از دانه‌های روغنی پر ارزش می‌باشد. این گیاه کوتاه‌ترین دوره رویشی را نسبت به سایر گیاهان زراعی یکساله دارد که در شرایط مختلف آب و هوایی و

در منطقه وسیعی از مملکت به دو روش آبی و دیم کشت می‌گردد (۴). یکی از مهمترین بیماریهای آفتابگردان در ایران بوته‌میری و پوسیدگی ریشه و طوقه آفتابگردان ناشی از قارچ *Sclerotinia sclerotiorum*(Lib.)de Bary می‌باشد (۲، ۳). ایرانی (۱۳۷۷) میزان خسارت قارچ *S. sclerotiorum* را در مرحله نزدیک برداشت در مناطق ماکو، خوی، سلماس، ارومیه و

به منظور یافتن بهترین جدایه‌های سودوموناس فلورسنت جهت کنترل بیولوژیکی قارچ *S.sclerotiorum* این تحقیق انجام گرفت.

مواد و روش‌ها

بوته‌های آفتابگردان با علائم بیماری از مزارع آلوده ارومیه منطقه نازلو جمع‌آوری و به آزمایشگاه منتقل شد. سپس با احتیاط خاک اطراف ریشه و طوقه جدا و در زیر شیر آب بطور سطحی شستشو شدند. برای جداسازی و خالص‌سازی قارچ از بوته‌ها و اسکروت‌هایی که از قسمت‌های مختلف (سطح رویی ساقه، سطح زیرین پوست ساقه، مغز ساقه، ناحیه طوقه و اطراف ریشه‌های اصلی) بوته‌های آلوده برداشت شده بودند از روش هوانگ (۱۹۹۰) استفاده شد. جهت جداسازی قارچ از اسکروت بدین ترتیب عمل گردید که، اسکروت‌ها ابتدا به مدت ۹۰ ثانیه در الکل اتیلیک ۷۰ درصد ضدعفونی شده و پس از شستشو با آب مقطر استریل و جذب آب اضافی توسط کاغذ صافی، در محیط کشت PDA کشت گردیدند. سپس قارچ‌های رشد کرده درون تشتک پتری دیگری منتقل و درون انکوباتور با درجه حرارت ۲۱ درجه سانتیگراد نگهداری شدند. سپس با استفاده از آب آگار ۲ درصد تک ریشه و خالص شدند.

پس از شناسایی عامل بیماری، اثر بیماریزایی آن روی رقم رکورد طی مراحل زیر آزمایش گردید.

برای این منظور از روش سانسفورد و کولی (۱۹۹۲) استفاده گردید. ابتدا گندم رقم قدس شیشه‌ای درون الک زیر آب شسته، سپس داخل بشر ریخته و روی آن آب ریخته شد و به مدت ۲ ساعت به همان حالت نگهداری گردید تا اینکه دانه‌ها بخوبی خیس بخورند. سپس ۶۰ گرم گندم در داخل ارلن ۳۰۰ میلی لیتر ریخته شد و ۶۰ میلی لیتر آب به آن اضافه گردید. سپس به مدت ۳۰ دقیقه در دمای ۱۲۱ درجه سانتیگراد سترون گردید. پس از سرد شدن ارلن‌ها، هر کدام با قارچ بیماریزا مایه‌زنی شدند. بدین منظور از کشت سه روزه قارچ

میان‌دوآب به ترتیب ۲۱/۵، ۳۶، ۳۸، ۳۰/۵ و ۱۸ درصد برآورد کرد. این بیماری از اکثر نقاط دنیا گزارش گردیده است (۱۹).

بیش از ۳۰ گونه از قارچها و باکتریها به عنوان عوامل آنتاگونیست یا میکوپارازیت گونه‌های جنس اسکروتینیا گزارش شده‌اند که در غالب موارد بررسی‌ها آزمایشگاهی یا تحت شرایط استریل انجام شده و فعالیت آنتاگونیستی اغلب گونه‌ها تحت شرایط طبیعی نامعلوم می‌باشد (۲۹). شناخت نقش مفید باکتریهای خاکزی در افزایش رشد گیاهان، بیش از یک قرن سابقه دارد و سودوموناسها از اهمیت ویژه‌ای در میان این گروه باکتری‌ها برخوردار هستند. شواهد نشان می‌دهد، کاربرد سودوموناسها همراه بذور سبب محافظت آنها و گیاهان در مقابل عوامل بیماریزای خاکزی شده و در نتیجه افزایش محصول را بدنبال دارد (۱۳، ۱۷، ۲۱). همچنین کاربرد جدایه‌های باکتریایی سبب عدم تندش اسکروت‌های قارچ *S. sclerotiorum* شده است (۳۲). مکلوگین و همکاران (۱۹۹۲) نشان دادند که کاربرد سودوموناسهای فلورسنت در مزرعه سبب افزایش ظهور گیاهچه آفتابگردان در حضور قارچ *S. sclerotiorum* و در نتیجه ممانعت از بیماری شده است. همچنین جدایه‌های سودوموناس فلورسنت به عنوان عوامل کنترل بیولوژیکی در جلوگیری از قارچ‌های خاکزاد گوناگون گزارش شده‌اند (۳۰، ۷). اوجی جینو و همکاران (۱۹۹۳) جدایه‌هایی از سودوموناسهای فلورسنت، غیرفلورسنت و باسیلوس را بر علیه قارچ *S.sclerotiorum* بکار بردند و نتیجه گرفتند تولید آنتی بیوتیک توسط این جدایه‌ها مهمترین نقش را در کنترل قارچ فوق داشته است.

مبارزه شیمیایی و استفاده از ارقام مقاوم تاثیری در کنترل بیماری اسکروتینیبایی آفتابگردان نداشته است (۲۹). بطور کلی مبارزه شیمیایی با عوامل بیماریزای خاکزاد تاثیر چندانی ندارد و علاوه بر این سبب آلودگی زیست محیطی می‌گردد و همچنین روی میکروفلور طبیعی خاک تاثیر منفی گذاشته و از حاصلخیزی خاک می‌کاهد. بدین جهت مبارزه بیولوژیک با این عوامل بخصوص قارچ عامل بیماری اسکروتینیبایی آفتابگردان از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد.

در این روش از کشت ۱۰ روزه قارچ روی محیط کشت گندم طبق روش سانسفورد و کولی (۱۹۹۲) استفاده شد. بدینصورت که در کنار هر بذور جوانه زده یک دانه گندم حاوی قارچ *S. sclerotiorum* قرار داده شد. سپس روی بذور خاک استریل ریخته شد. این آزمایش واجد ۲ تیمار و ۴ تکرار بود. تیمار یک بذور گندم تلقیح شده با قارچ *S. sclerotiorum* و تیمار دوم شاهد بود.

PDA

در این روش از حاشیه کشت ۳ روزه قارچ *S. sclerotiorum* روی محیط کشت PDA استفاده گردید. بدین طریق که ابتدا درون گلدان‌های پر شده از خاک استریل، بذور آفتابگردان کاشته شد. وقتی گیاهچه‌ها ۱۴ روزه شدند، در کنار هر گیاهچه در سطح گلدان یک قطعه به قطر ۱ سانتیمتر از محیط کشت PDA واجد میسلیم قارچ قرار داده شد و یک سانتیمتر خاک استریل نیز روی آن ریخته شد. این آزمایش شامل دو تیمار مایه زنی شده با قارچ بیمارگر و شاهد بود. هر تیمار واجد ۴ تکرار و در هر گلدان ۴ بوته بود.

برای جداسازی باکتریها از روش اسپریت و دیگات (۱۹۹۵) استفاده گردید. به اینصورت که خاک مزارع آفتابگردان ارومیه، خوی، مرند و سلماس به گلخانه منتقل و در گلدان ریخته شد و بذور آفتابگردان رقم آکورد در آنها کاشته شدند. بعد از ۳ هفته، ریشه‌های آفتابگردان بشدت تکان داده شدند و در نتیجه خاک چسبیده به ریشه‌ها جدا شد. سپس نمونه‌های ریشه به لوله حاوی ۹ میلی‌لیتر آب پیتونه ۱ درصد استریل منتقل شد. سپس سری رقت آنها روی محیط اس یک^۱ کشت شد (۲۲). محیط اس یک شامل ۱۸ گرم آگار، ۱۰ گرم ساکاروز، ۱۰ میلی‌لیتر گلیسرول، ۵ گرم کازامینوآسید^۲، ۱ گرم NaHCO_3 ، ۱ گرم $\text{MgSO}_4 \times 7 \text{H}_2\text{O}$ ، ۲/۳ گرم K_2HPO_4 ، ۱/۲ گرم سدیم لوریل سارکوزین^۳ (SLS)، ۲۰ میلی‌گرم آنتی بیوتیک تری

S. sclerotiorum روی محیط کشت PDA، قطعاتی به قطر ۵/۰ سانتیمتر برداشته و استفاده گردید. بعد از آن ارلن‌ها در داخل انکوباتور با دمای ۲۱ درجه سانتیگراد به مدت ۳ هفته نگهداری گردیدند. ضمناً هر ۳ روز یکبار ارلن‌ها تکان داده شدند.

بدین منظور از روش هوانگ (۱۹۹۰) استفاده گردید. بدین ترتیب ابتدا گلدانها استریل گردید، سپس از خاک استریل به نسبت حجمی خاک رس ۱، خاک برگ ۳ و ماسه ۱ پر گردیدند. سپس ابتدا بذور جوانه‌دار شدند و درون هر گلدان ۴ عدد بذور جوانه زده از رقم رکورد کاشته شد. جوانه‌دار کردن بذور به اینصورت بود که ابتدا به مدت ۳۰ دقیقه در محلول ۱ درصد هیپوکلریت سدیم ضدعفونی شده و بعد از شستشو با آب مقطر استریل، روی کاغذ صافی خشک و سپس در شرایط استریل ۱۵ الی ۲۰ عدد بذور در داخل یک پتری حاوی محیط آب آگار ۲ درصد استریل قرار داده شدند. مجموعه حاضر به مدت ۴۸ ساعت در دمای ۲۷ درجه سانتیگراد نگهداری گردید تا بذور جوانه‌دار شوند. آنگاه در کنار هر بذور جوانه‌دار شده، اسکروت قارچ *S. sclerotiorum* به اندازه تقریبی ۱-۰/۷ سانتیمتر قرار داده و سرانجام ۲ سانتیمتر از خاک استریل روی آنها ریخته شد. بعد از این مرحله گلدانها در گلخانه با نور روزانه ۱۴ ساعته و دمای 22 ± 3 درجه سانتیگراد و رطوبت نسبی ۴۰ درصد قرار گرفتند و یک روز در میان آبیاری شدند. این آزمایش شامل ۴ تیمار و ۴ تکرار (هر تکرار حاوی ۴ بذور) بود که در آن تیمار شاهد بدون اسکروت در نظر گرفته شد. تیمارها به ترتیب شامل ۱ تا ۵ اسکروت در کنار هر بذور بودند. نتایج پس از ۱۴ روز ارزیابی گردید. در پایان آزمایش، گیاهچه‌ها را از خاک در آورده و پس از شستشو و جداسازی خاک روی ریشه‌ها، قطعه‌هایی حدود ۳ میلیمتر از آن بریده سپس در هیپوکلریت سدیم ۱ درصد به مدت یک دقیقه ضدعفونی، سپس در آب مقطر استریل شستشو و روی کاغذ صافی خشک شدند و در نهایت در محیط کشت PDA جهت جداسازی قارچ قرار گرفتند.

1. S1 medium
2. Casaminoacids
3. Sodium lauroyl sarcosine

اسکلروت‌های تندش نیافته و اسکلروت‌های زنده تولید کننده میسلیوم شمارش شدند. آزمایش در قالب طرح کاملاً تصادفی انجام شد. داده‌ها با استفاده از تجزیه واریانس بررسی شدند و گروه‌بندی تیمارها با استفاده از آزمون چند دامنه دانکن ($P \leq 0/05$) انجام شد.

S. sclerotiorum

این آزمایش طبق روش اکسپرت و دیگات (۱۹۹۵) با تغییراتی به شرح زیر انجام شد. ابتدا بذور به مدت ۳۰ دقیقه در محلول ۱ درصد هیپوکلریت سدیم ضدعفونی شد. سپس بوسیله آب مقطر استریل شستشو داده شدند و داخل اطاق کشت روی کاغذ صافی خشک گردیدند. سپس بذور داخل پلیت حاوی آب آگار ۲ درصد قرار داده شدند و مجموعه فوق به مدت ۲ روز تحت شرایط حرارتی ۲۷ درجه سانتیگراد و رطوبت نسبی ۷۰ درصد قرار گرفتند تا بذور جوانه زدند. سپس بذور جوانه زده به مدت نیم ساعت در سوسپانسیون جدایه‌های باکتری حاوی 1×10^8 سلول در میلی لیتر قرار گرفتند. خاک مورد استفاده غیر استریل بود. جهت کاربرد قارچ *S. sclerotiorum* از اسکلروت به میزان ۳ عدد در کنار بذر استفاده شد. گلدانها به مدت ۱۴ روز در شرایط ۱۶ ساعت روشنایی و دمای ۲۱ درجه سانتیگراد و ۸ ساعت تاریکی با دمای ۱۸ درجه سانتیگراد نگهداری شدند. پارامترهای مورد ارزیابی شامل تعداد گیاه سالم و مرده و وزن تر ریشه و قسمت‌های هوایی بودند. هر تیمار واجد ۴ تکرار و هر تکرار شامل ۴ بذر بود. آزمایش در قالب طرح کاملاً تصادفی انجام شد. داده‌ها با استفاده از تجزیه واریانس بررسی شدند و گروه‌بندی تیمارها با استفاده از آزمون چند دامنه دانکن ($P \leq 0/05$) انجام شد.

پنج جدایه موثر در کنترل بیماری بر اساس روش شاد و همکاران (۲۰۰۱) از نظر واکنش‌های گرم، کاتالاز، اکسیداز، رشد بی‌هوازی، هیدرولیز نشاسته، تولید آرژنین دهیدرولاز، هیدرولیز ژلاتین، تولید لوان (کلنی لعابدار برجسته) از سوکروز روی محیط آگار مغذی حاوی سوکروز ۵ درصد، احیای نیترات، مصرف آدونتینول، ال ارابینوز، گالاکتوز، سوربیتول، رشد روی قند

متوپریم^۱ و ۱۰۰۰ میلی لیتر آب مقطر است (۱۰). کلنی‌های واجد نور فلورسنت توسط لامپ ماوراء بنفش ۳۶۵ نانومتر شناسایی و جهت خالص سازی دو بار روی محیط کشت کینگ ب^۲ تک کلنی گردیدند.

برای نگهداری طولانی مدت جدایه‌های سودوموناس فلورسنت، ابتدا پرگنه باکتری رشد یافته روی محیط کشت کینگ ب با استفاده از سوزن کشت به محیط لوریا برتانی برات^۳ منتقل شد. محیط لوریا برتانی برات شامل ۵ گرم عصاره مخمر، ۱۰ گرم تریپتون پیتون^۴، ۰/۲۵ گرم $MgSO_4 \times 7 H_2O$ ، ۸ گرم NaCl و ۱۰۰۰ میلی لیتر آب مقطر است (۲۵). سپس ۱۶ ساعت در دمای ۲۷ درجه سانتیگراد روی دستگاه تکان دهنده^۵ با ۱۶۰ دور در دقیقه قرار داده شد. سپس به نسبت یک به یک با گلیسرول ۸۷ درصد استریل مخلوط و ۲ ساعت در دمای اطاق نگهداری شدند. آنگاه یک میلی لیتر درون لوله کوچک ریخته و درون فریزر با دمای -۷۰ درجه سانتیگراد نگهداری گردید.

S. sclerotiorum

برای تولید اسکلروت از روش سانسفورد و کولی (۱۹۹۲) استفاده شد. بدین ترتیب که ۵۰ اسکلروت گرد با قطر ۷-۴ میلی‌متر در سوسپانسیون باکتری شامل 10^8 سلول در میلی لیتر برای ۶۰ ثانیه غوطه‌ور شدند (برای تیمار شاهد، اسکلروت در آب مقطر استریل غوطه‌ور گردید). سپس اسکلروتها روی ماسه استریل مرطوب در پتری قرار می‌گرفتند و به مدت ۳۰ روز در شرایط ۲۱ درجه سانتیگراد نگهداری شدند (۸). اسکلروتها سپس شسته و سطح آنها با محلول یک به یک اتانل و هیپوکلریت سدیم، استریل سپس در پتری حاوی محیط کشت PDA قرار گرفتند (در هر پتری ۱۰ اسکلروت قرار گرفت) و به مدت ۷ روز در دمای ۲۱ درجه سانتیگراد نگهداری شدند (۱۲). ۴۶ جدایه همراه با شاهد در ۵ تکرار مورد آزمایش قرار گرفت.

1. Trimethoprim
2. King's B medium
3. Luria bertani broth medium
4. Tryptone peptone
5. Shaker

در تاریکی نگهداری گردید. برای ردیابی فنوتیپی سیانید هیدروژن باکتریها در ۲ پلیت میکروتیتر^۴ (دارای ۹۶ چاهک، که هر چاهک حاوی ۱۰۰ میکرولیتر محیط کشت بود) کشت شدند. پلیت اول واجد محیط کشت کینگ بی دارای گلاسیسین و کلرید آهن و پلیت دوم محیط کشت کینگ بی و گلاسیسین بودند. به اینصورت که ابتدا محیط کینگ بی اتوکلاو شد و سپس ۴/۴ گرم اسید آمینه گلاسیسین و کوفاکتور کلرید آهن که بوسیله فیلتراسیون استریل شده بودند، اضافه گردیدند. سپس کاغذ 3M روی میکروپلیت گذاشته شد و در میکروپلیت نیز محکم روی آن گذاشته شد، بطوریکه منافذ را مسدود کند و سیانید هیدروژن فرار نکند. سپس در میکروپلیت را بسته و آنرا در دمای ۲۷ درجه سانتیگراد و روی شیکر با سرعت ۱۸۰ دور در دقیقه گذاشته و ۲۴ ساعت بعد کاغذ 3M را خارج و کاغذ جدیدی گذاشته و مجدداً بعد از ۴۸ ساعت یادداشت برداری انجام شد. با توجه به میزان تغییر رنگ کاغذ سفید به آبی، میزان تولید سیانید هیدروژن به قوی (+++)، متوسط (++)، ضعیف (+) و عدم تولید (-) تفکیک شد. این آزمایش دارای دو تیمار (محیط کشت کینگ بی حاوی گلاسیسین باضافه کوفاکتور کلرید آهن و محیط کشت کینگ بی حاوی گلاسیسین) و سه تکرار بود.

برای تعیین قدرت بازدارندگی از رشد قارچ *S. sclerotiorum*، درون تشتک پتری از روش اکسپرت و دیگات (۱۹۹۵) استفاده شد. به اینصورت که ابتدا مخلوط محیط کشت عصاره مالت آگار^۵ و کینگ بی به نسبت یک به یک تهیه گردید. سپس دیسک به قطر ۵ میلیمتر حاوی کشت ۵ روزه قارچ *S. sclerotiorum* در مرکز تشتک پتری حاوی محیط کشت فوق قرار گرفت. سپس مقدار ۲۰ میکرومتر سوسپانسیون باکتری حاوی ۱۰^۸ سلول در میلی لیتر در چهار نقطه به فاصله ۳ سانتیمتر از مرکز پتری قرار گرفت و پتریها در ۲۱ درجه سانتیگراد نگهداری شدند. قدرت بازدارندگی بوسیله اندازه‌گیری فاصله بین کلنی باکتری و قارچ اندازه‌گیری گردید.

ترهالوز و تولید رنگدانه فلورسنت روی محیط کینگ بی مورد بررسی قرار گرفتند.

S. sclerotiorum

بمنظور مشاهده نحوه ارتباط بین سودوموناسهای فلورسنت و هیفهای *S. sclerotiorum* طبق روش زازینی و توسی (۱۹۸۵) به شرح زیر عمل شد.

الف- پس از تهیه محیط کشت حاوی مخلوط یک به یک، دو محیط PDA و کینگ بی، در یک پتری استریل به میزان ۴۰ میلی لیتر از محیط فوق ریخته و در حالیکه محیط گرم و مایع است یک عدد لام استریل را با استفاده از پنس از یک طرف در محیط فرو برده، بطوریکه یک سطح لام آغشته به محیط کشت شود. آنگاه لام را کج گرفته تا محیط اضافی آن خارج شود و لایه نازکی از محیط در سطح لام باقی بماند. سپس لام را روی یک کاغذ صافی استریل و مرطوب در پتری قرار داده و در یک طرف آن یک حلقه به قطر ۵ میلیمتر از کشت ۲ روزه قارچ *S. sclerotiorum* گذاشته‌ودر طرف دیگر به فاصله ۲ سانتیمتر جدایه سودوموناس فلورسنت بصورت خطی کشت گردید. سپس پتریها به انکوباتور با دمای ۲۱ درجه سانتیگراد انتقال داده شدند و روزانه بررسی گردیدند. این عمل ۵ روز ادامه یافت.

ب- پس از تهیه محیط کشت بطریق فوق (مخلوط PDA و کینگ بی)، در یک طرف پتری قارچ اسکروتینیا و در طرف دیگر پتری جدایه سودوموناس فلورسنت کشت گردید، بطوریکه فاصله آنها از یکدیگر ۳ سانتیمتر بود. سپس نحوه تأثیر جدایه‌های سودوموناس روی قارچ *S. sclerotiorum* در زیرمیکروسکوپ بررسی گردید.

برای بررسی تجزیه کیفی تولید سیانید هیدروژن از روش کستریک (۱۹۷۷) و کاغذ 3M^۱ استفاده شد. ابتدا کاغذ 3M در محلول کلروفورم، حاوی ۵ میلی‌گرم در میلی لیتر انیل استو استات مس^۲ و ۵ میلی‌گرم در میلی لیتر ۴ و ۴-متیلن بیس-ان-ان-دی-متیل آنیلین^۳ خیس شد. سپس کاغذ فوق خشک و

4. Microtitration plate
5. Malt extract agar

1. Castric 1977, 3M paper
2. Copper II ethyl aceto acetate
3. 4,4-methylen-bis-N-N-dimethyl-aniline

( )

S. sclerotiorum

در این آزمایش از پتری‌های ۹ سانتیمتری استفاده شد که قطر آن در ته پتری واجد دیواره بود و پتری را به دو قسمت تقسیم می‌کرد. در نتیجه در یک طرف پتری محیط PDA و در طرف دیگر محیط کینگ ب ریخته و بعد از منعقد شدن محیط کشت به میزان ۵۰ میکرولیتر از هر باکتری روی محیط کینگ ب ریخته و بخوبی بوسیله میله شیشه‌ای سراسر محیط کشت کینگ ب پخش گردید. همچنین در طرف دیگر پتری که واجد محیط کشت PDA بود یک حلقه به قطر ۵ میلی‌متر از کشت دو روزه قارچ *S. sclerotiorum* کشت گردید. دور پتری‌ها بوسیله پارافیلیم بخوبی مسدود شد و پتری‌ها در انکوباتور با درجه حرارت ۲۱ درجه سانتیگراد نگهداری شدند. لازم به ذکر است که در پتری‌های شاهد فقط از حلقه‌ای به قطر ۵ میلی‌متر از محیط کشت PDA حاوی قارچ *S. sclerotiorum* استفاده گردید. برای هر تیمار (باکتری) ۳ تکرار در نظر گرفته شد. درصد بازدارای رشد میسیلیوم قارچ *S. sclerotiorum* در اثر متابولیت‌های فرار باکتری‌ها با استفاده از رابطه، قطر رشد میسیلیوم قارچ اسکروتینیا در پتری شاهد منهای قطر رشد میسیلیوم قارچ اسکروتینیا در اثر متابولیت‌های فرار باکتری تقسیم بر قطر رشد میسیلیوم قارچ در پتری شاهد ضربدر ۱۰۰ بدست آمد.

این آزمایش در قالب طرح کاملاً تصادفی شامل ۶ تیمار در ۳ تکرار انجام شد و داده‌های بدست آمده از آزمایش در هر مرحله مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفتند. گروه‌بندی تیمارها با استفاده از آزمون چند دامنه دانکن ($P \leq 0.05$) انجام شد.

این آزمایش طبق روش اکسپرت و دیگات (۱۹۹۵) انجام گردید و خاک مورد استفاده غیراستریل و فاقد قارچ بیمارگر بود. این آزمایش طبق شرح گفته شده در قسمت بررسی خواص بازدارندگی سودوموناسهای فلورسنت در شرایط گلخانه علیه بیمارگر ریشه انجام گردید. برای کاربرد قارچ بیمارگر در تیمار

شاهد آلوده از روش سانفورد و کولی (۱۹۹۲) استفاده گردید. به اینصورت که در کنار هر بذر جوانه زده، یک دانه گندم حاوی قارچ بیمارگر استفاده شد. داده‌ها با استفاده از تجزیه واریانس بررسی شدند. گروه‌بندی تیمارها با استفاده از آزمون چند دامنه دانکن ($P \leq 0.05$) انجام شد.

نتایج

Sclerotinia sclerotiorum (Lib.) de

Bary

نمونه جدا شده از مزارع آلوده ارومیه، منطقه نازلو طبق کلید کوهن (۱۹۷۹) قارچ *Sclerotinia sclerotiorum* تشخیص داده شد.

در همه روش‌ها بعد از مدت ۳ روز حالت پژمردگی سبز در بوته‌های آلوده به قارچ بیمارگر مشاهده گردید. طوقه در نزدیکی خاک به رنگ سبز متمایل به سفید در آمد و پس از مدتی گیاهچه‌های آلوده افتادند. در نهایت پوشش سفید قارچ در اطراف طوقه نمایان شد.

محیط اس یک، محیطی اختصاصی برای جداسازی سودوموناسهای فلورسنت می‌باشد و اغلب کلنی‌های موجود در سطح محیط کشت فوق تولید رنگدانه فلورسنت کردند. درصد جداسازی این محیط در مزارع ارومیه، مرند، خوی و سلماس به ترتیب ۷۵، ۸۰، ۸۰ و ۸۰ درصد بود. فهرست باکتری‌ها در جدول ۱ موجود است.

S. sclerotiorum

بررسی اثر ریزوباکتری‌های سودوموناس در جلوگیری از تندش اسکروت قارچ *S. sclerotiorum* نشان داد که ۲۶ جدایه از نظر آماری متفاوت از شاهد می‌باشند. این ۲۶ جدایه برای آزمایش‌های بعدی در نظر گرفته شدند. همانطور که در جدول ۱ مشاهده می‌گردد جدایه‌های B8، B29 و B38 بیشترین تاثیر را در جلوگیری از تندش اسکروت *S. sclerotiorum* دارند. کمترین تاثیر مربوط به جدایه‌های B137، B7، B10، B11، B5، B14، B20 و B92

می‌باشند که از نظر آماری در گروه شاهد می‌باشند. گروه بندی تیمارها با استفاده از آزمون چند دامنه دانکن ($P \leq 0.05$) انجام شد.

S. sclerotiorum

بررسی اثر ریزوباکتریها در خاک آلوده به قارچ *S. sclerotiorum* در کاهش بیماری نشان داد که قارچکش بنومیل بیشترین تاثیر را در ظهور گیاهچه دارد و در گروه b پس از شاهد سالم (a) قرار گرفت (جدول ۳). پس از آن جدایه B119 در گروه bc و جدایه‌های B111، B120 در گروه bcd قرار گرفتند. سپس جدایه B112 در گروه cd قرار گرفت. کمترین تاثیر مربوط به جدایه‌های B31، B53، B4، B29، B9، B28، B42، B41 و B30 بودند که از نظر آماری تفاوتی با شاهد آلوده نداشتند.

نتایج حاصل از تاثیر باکتریهای فوق روی وزن آفتابگردان نیز بررسی گردید. تیمار شاهد سالم از نظر آماری در گروه a و جدایه B119 بیشترین تاثیر را در افزایش وزن تر بوته داشت (گروه b). پس از آن تیمارهای B120، CHAO، B101، B112، بنومیل و B8 در گروه bc قرار گرفتند. سپس جدایه B111 در گروه bcd قرار گرفت. کمترین تاثیر مربوط به جدایه‌های B31، B53، B4، B33، B29، B9، B42، B41، B28، B30، B107 و B1 بودند که از نظر آماری تفاوتی با شاهد آلوده نداشتند.

بررسی مقایسه وزن قسمت‌های هوایی^۱ بوته آفتابگردان نشان داد که شاهد سالم در گروه a و جدایه B119 در گروه b قرار گرفتند. سپس جدایه B120 در گروه bc قرار گرفت. کمترین تاثیر مربوط به جدایه‌های B53، B31، B4، B33، B29، B9، B42، B41، B28، B30 و شاهد آلوده بودند.

بررسی مقایسه وزن ریشه بوته آفتابگردان نشان داد که شاهد سالم (گروه a) و تیمار B112 (گروه ab) از نظر آماری تفاوتی با یکدیگر ندارند. سپس تیمار B119 در گروه bc قرار گرفت. کمترین تاثیر مربوط به جدایه‌های B53، B31، B4، B33، B29، B9، B42، B41، B28، B30 و شاهد آلوده بود.

جدول ۱- فهرست باکتریهای استفاده شده و بررسی تاثیر آنها در جلوگیری از تندش اسکروت قارچ *S. sclerotiorum*

تیمار	گیاه	مکان نمونه برداری و فرد اهدا کننده	درصد اسکروت‌های تندش نیافته (۱)
B8	آفتابگردان	خوی، اراضی شهر	۷۲a
B29	آفتابگردان	ارومیه، جاده لک	۶۸ab
B38	آفتابگردان	سلماس، اراضی شهر	۶۸ab
B107	آفتابگردان	ارومیه، اطراف روستای لک	۶۶abc
B110	آفتابگردان	ارومیه، اطراف روستای لک	۶۴abcd
B53	آفتابگردان	ارومیه، نازلو	۶۲abcde
B24	آفتابگردان	ارومیه، جاده لک	۶۰abcdef
B120	آفتابگردان	ارومیه، جاده دانشگاه	۵۲bcdefg
B4	آفتابگردان	خوی، اراضی شهر	۵۰cdefg
B30	آفتابگردان	ارومیه، جاده لک	۴۸defgh
B42	آفتابگردان	سلماس، اراضی شهر	۴۸defgh
B115	آفتابگردان	ارومیه، جاده دانشگاه	۴۸defgh
B1	آفتابگردان	خوی، قیشلق علیا	۴۶efghi
B101	آفتابگردان	ارومیه، اطراف روستای لک	۴۶efghi
B41	آفتابگردان	سلماس، اراضی شهر	۴۴fghi
B2	آفتابگردان	خوی، قیشلق علیا	۴۴fghi
B111(R458)	گندم	آقای دکتر احمدزاده، مزرعه دانشکده کشاورزی کرج	۴۲ghij
B104	آفتابگردان	ارومیه، اطراف روستای لک	۴۲ghij
B112	آفتابگردان	ارومیه، جاده دانشگاه	۳۲hijk
B33	آفتابگردان	سلماس، اراضی شهر	۳۲hijk
B31	آفتابگردان	ارومیه، جاده لک	۳۰ijk
B119	آفتابگردان	ارومیه، جاده دانشگاه	۲۶jkl
CHAO	توتون	پرفسور G. Defago، سوییس	۲۴kl
B9	آفتابگردان	خوی، اراضی شهر	۲۴kl
B16	آفتابگردان	خوی، قیشلق سفلا	۲۲kl
B28	آفتابگردان	ارومیه، جاده لک	۲۰klm
B55	آفتابگردان	ارومیه، نازلو	۱۸klmn
B131	آفتابگردان	ارومیه، لک پر	۱۲klmn
B51	آفتابگردان	ارومیه، نازلو	۴mn
B17	آفتابگردان	خوی، قیشلق سفلا	۴mn
B78	آفتابگردان	ارومیه، نازلو	۴mn
B135	آفتابگردان	ارومیه، لک پر	۴mn
B3	آفتابگردان	خوی، قیشلق علیا	۴mn
B15	آفتابگردان	خوی، قیشلق سفلا	۲n
B35	آفتابگردان	سلماس، اراضی شهر	۲n
B83	آفتابگردان	ارومیه، اطراف روستای لک	۲n
B60	آفتابگردان	ارومیه، نازلو	۲n
B56	آفتابگردان	ارومیه، نازلو	۲n
B92	آفتابگردان	ارومیه، اطراف روستای لک	۲n
B20	آفتابگردان	خوی، قیشلق سفلا	۰n
B14	آفتابگردان	خوی، قیشلق سفلا	۰n
B5	آفتابگردان	خوی، اراضی شهر	۰n
B11	آفتابگردان	خوی، قیشلق سفلا	۰n
B10	آفتابگردان	خوی، قیشلق سفلا	۰n
B7	آفتابگردان	خوی، اراضی شهر	۰n
B137	آفتابگردان	ارومیه، اطراف روستای لک	۰n
شاهد	-	-	۰n

۱- گروه بندی تیمارها با استفاده از آزمون چند دامنه دانکن

($P \leq 0.05$) انجام شد.

جدول ۲- واکنش بیوشیمیایی سودوموناسهای فلورسنت

کد	واکنش احیای گرم نیترات	کاتالاز	ذوب ژلاتین	اکسیداز	تولید لوان	آرژنین	رشد در ۴ درجه	رشد در ۴۱ درجه	HR	رشد روی ترهالوز	رنگدانه فلورسنت	آدونیتول	ال-آرابینوز	د-گالاکتوز	سوربیتول	ام-اینوزیتول
B111	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+
B112	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	+
B119	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+
B120	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+
CHA0	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+

جدایه‌های B101، B112، B119، CHA0 و B101 بیشترین میزان سیانید هیدروژن را تولید کردند (+++). سپس جدایه‌های B42، B28 و B16 میزان کمتری سیانید هیدروژن تولید کردند (++) و بقیه جدایه‌ها کمترین میزان سیانید هیدروژن را تولید کردند (جدول ۳). نتایج فوق پس از ۲۴ ساعت بدست آمد. در محیط کشت فاقد کلرید آهن، جدایه B41 تولید سیانید هیدروژن نکرد و همچنین جدایه‌های B16، B28، B42 و B101 سیانید هیدروژن کمتری تولید کردند (جدول ۳). نتایج فوق پس از ۲۴ ساعت بدست آمدند. همچنین نتایج حاصل از جدایه‌های فوق پس از ۴۸ ساعت کاملاً مشابه نتایج بدست آمده پس از ۲۴ ساعت بودند (جدول ۳).

همانگونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، جدایه‌های B119، B112، B38 و جدایه CHA0 به ترتیب به میزان ۱/۳، ۱/۴، ۱/۳ و ۱/۶ سانتی‌متر سبب جلوگیری از رشد قارچ شدند. جدایه‌های B104، B107 و B33 هیچگونه تاثیری در کاهش رشد قارچ نداشتند.

( )

S. sclerotiorum

نتایج حاصل از آزمایش فوق نشان می‌دهد که متابولیت‌های گازی جدایه‌های B111، B112، B119، B120 و CHA0 به خوبی سبب ممانعت رشد میسلیم قارچ *S. sclerotiorum* می‌شود و همگی از این نظر در گروه آماری a و همچنین شاهد در گروه b قرار گرفت (جدول ۴).

همچنین برگ‌های کوتیلدونی گیاهچه‌های حاصل از تیمار ۱۰ درصد بنومیل، دفرمه و واجد اثرات سوء، قارچکش بودند.

نتایج واکنش بیوشیمیایی باکتریهای موثر در کنترل بیماری در جدول ۲ موجود می‌باشد. با توجه به نتایج موجود در جدول ۲، همه این باکتریها *Pseudomonas fluorescens* تشخیص داده شدند. همانگونه که در جدول ۲ دیده می‌شود همه گونه‌ها در ۴ درجه سانتیگراد رشد کردند ولی هیچکدام در ۴۱ درجه سانتیگراد رشد نکردند و همه باکتریها تولید رنگدانه فلورسنت کردند.

S. sclerotiorum

بررسی میکروسکوپی نشان داد که در ناحیه بازدارندگی هیفهای قارچ بیمارگر در مواجهه با ترشحات باکتریایی دچار اختلالاتی می‌شوند. در این ناحیه از هیف مقادیر زیادی از محتویات سیتوپلاسم به خارج تراوش کرده و در اطراف هیف مجتمع و منعقد شده و تشکیل لخته می‌دهد. همچنین در این ناحیه هیف‌های غیرنرمال مشاهده شد که شامل پیش‌شکل^۱، نکروز و همچنین چند شاخه شدن^۲ هیف می‌شد.

از بین ریزوباکتریهای آنتاگونیست مورد استفاده در آزمایش اثر سودوموناسهای فلورسنت در کاهش بیماری ناشی از *S. sclerotiorum* در گلخانه ۶۸ در صد از جدایه‌ها در محیط کشت حاوی کلرید آهن تولید سیانید هیدروژن کردند (جدول ۳).

1. Coiling
2. Ramification

جدول ۳ - بررسی تأثیر سودوموناسهای فلورسنت در کنترل قارچ *Sclerotinia sclerotiorum* در آزمایشگاه و گلخانه و تولید سیانید هیدروژن توسط باکتری‌های آنتاگونیست

تیمار	ناحیه	تولید سیانید (۲) هیدروژن		تولید سیانید هیدروژن		میانگین ظهور گیاهچه (۳)	وزن تر قسمت هوایی بر حسب گرم (۴)	وزن تر ریشه بر حسب گرم	وزن تر بوته بر حسب گرم
		پس از ۲۴ ساعت	پس از ۴۸ ساعت	پس از ۴۸ ساعت	پس از ۴۸ ساعت				
B1	۰/۴	+	+	+	+	۱/۲۵ cdef	۲ cdefgh	۰/۳۱ cd	۲/۳۱ cdefg
B2	۰/۹	+	+	+	+	۱/۷۵ cd	۲/۵ bcdefg	۰/۴۷ cd	۲/۹۷ bcdef
B4	۰/۴	+	+	+	+	۰ g	۰ h	۰ d	۰ g
B8	۰/۵	+	+	+	+	۱/۵ cde	۳/۴ bcd	۰/۴۶ cd	۳/۸۶ bc
B9	۰/۸	+	+	+	+	۰ g	۰ h	۰ d	۰ g
B16	۱	++	+	+	+	۲ bcd	۲/۷۷ bcdef	۰/۴۵ cd	۳/۲۲ bcdef
B24	۱/۲	+	+	+	+	۱/۷۵ cd	۲/۹ bcdef	۰/۴۸ cd	۳/۴ bcde
B28	۰/۷	++	+	+	+	۰/۲۵ fg	۰/۹ efgh	۰/۲ cd	۱/۱ defg
B29	۰/۸	+	+	+	+	۰ g	۰ h	۰ d	۰ g
B30	۱	+	+	+	+	۱ defg	۱/۶ defgh	۰/۲۶ cd	۱/۸۶ cdefg
B31	۰/۷	+	+	+	+	۰ g	۰ h	۰ d	۰ g
B33	۰	-	-	-	-	۰ g	۰ h	۰ d	۰ g
B38	۱/۳	+	+	+	+	۱/۵ cde	۲/۷۶ bcdef	۰/۴۷ cd	۳/۲۳ bcdefg
B41	۰/۸	+	-	-	-	۰/۵ efg	۰/۷ fgh	۰/۱۴ d	۰/۸۴ efg
B42	۱/۱	++	+	+	+	۰/۲۵ fg	۰/۴ gh	۰/۱ d	۰/۵ fg
B53	۰/۵	-	-	-	-	۰ g	۰ h	۰ d	۰ c
B101	۱/۲	+++	+	+	+	۱/۵ cde	۳/۸ bcd	۰/۶۲۱ cd	۴/۴۲ bc
B104	۰	-	-	-	-	۱/۲۵ cdef	۲/۳ cdefgh	۰/۴۶ cd	۲/۷۶ bcdef
B107	۰	-	-	-	-	۱/۵ cde	۱/۹ cdefgh	۰/۱۹ cd	۲/۰۹ cdefg
B110	۰/۲	-	-	-	-	۱/۲۵ cdef	۲/۷ bcdefg	۰/۴۶ cd	۳/۱۶ bcdef
B111	۰/۶	-	-	-	-	۲ bcd	۳/۲ bcde	۰/۴۴ cd	۳/۶۶ bc
B112	۱/۴	+++	+++	+++	+++	۱/۷۵ cd	۳/۱ bcde	۱/۲۸ ab	۴/۳۸ bc
B115	۰/۴	-	-	-	-	۱/۵ cde	۲/۶ bcdefg	۰/۴۵ cd	۳/۰۵ bcdef
B119	۱/۳	+++	+++	+++	+++	۲/۲۵ bcd	۴/۸ b	۰/۶۲ cd	۵/۴۲ b
B120	۰/۷	+	+	+	+	۲ bcd	۴/۱ bc	۰/۵۴ cd	۴/۶۴ bc
CHA0	۱/۶	+++	+++	+++	+++	۱/۷۵ cd	۳/۹ bcd	۰/۵۷ cd	۴/۴۷ bc
بنومیل	×	×	×	×	×	۳ b	۳/۰۷ bcde	۰/۸ bc	۳/۸۷ bc
شاهد سالم	×	×	×	×	×	۴ a	۱۰/۳ a	۱/۶ a	۱۱/۹ a
شاهد آلوده	×	×	×	×	×	۱ defg	۱/۸ cdefgh	۰/۴۲ cd	۲/۲۲ cdefg

۱- فاصله بین میسلیوم و کلنی باکتری بر حسب سانتی‌متر. ۲- تولید سیانید بر اساس آبی شدن کاغذ آغشته به معرف تعیین شده است. ۳- ظهور گیاهچه پس از دو هفته شمارش شده است. ۴- وزن تر گیاهچه، ریشه و کل گیاه دو هفته پس از کاشت تعیین شد. ۵- گروه‌بندی تیمارها با استفاده از آزمون چند دامنه دانکن ($P \leq 0/05$) انجام شد.

جدول ۴- بررسی تاثیر سودوموناسهای فلورسنت در افزایش رشد آفتابگردان و تاثیر ترکیبات فرار جدایه‌های آنتاگونیست در جلوگیری از رشد قارچ *S. sclerotiorum*

تیمار	ظهور گیاهچه (۱)	وزن تر قسمت هوایی برحسب گرم (۲)	وزن تر ریشه برحسب گرم	وزن تر کل گیاه برحسب گرم	تاثیر ترکیبات فرار (۳)
B111	۴a	۷/۰۶b	۱ab	۸/۰۷b	۹۱/۴۸a
B120	۴a	۵/۶۴c	۰/۹۶b	۶/۶۰c	۱۰۰a
B119	۴a	۷/۵۶ab	۱/۳۶a	۸/۹۳ab	۹۵/۲۰a
B112	۴a	۸/۵۲a	۱/۳۴a	۹/۸۶a	۱۰۰a
CHAO	۴a	۷/۱۸b	۱/۱۵ab	۸/۳۴b	۸۲/۹۶a
شاهد سالم	۴a	۵/۸۶c	۰/۸۵b	۶/۷۱c	۰b
شاهد آلوده	۰/۲۵c	۰/۳۲e	۰/۰۶d	۰/۳۸e	-
بنومیل	۱/۵b	۲/۳۵d	۰/۴۶c	۲/۸d	-

۱- ظهور گیاهچه پس از دو هفته شمارش شده است. ۲- وزن تر قسمت‌های هوایی، ریشه و کل گیاه دو هفته پس از کاشت تعیین شد. ۳- اعداد، در صد ممانعت از رشد میسلیم قارچ هستند. ۴- گروه بندی تیمارها با استفاده از آزمون چند دامنه دانکن ($P \leq 0/05$) انجام شد.

گرفت. CHAO و B111 از نظر آماری در گروه b قرار گرفتند. تمام تیمارهای ذکر شده سبب افزایش وزن بوته شدند. تیمار B120 و شاهد سالم در گروه آماری c قرار گرفتند. قارچکش بنومیل در گروه آماری d قرار گرفت و شاهد آلوده در گروه آماری e قرار گرفت (جدول ۴).

بحث

کنترل بیماری پوسیدگی ریشه و طوقه آفتابگردان بدلیل خاکری بودن عامل بیماری با روش‌های شیمیایی کار آسانی نبوده و لازم است از روش‌های دیگر مانند کنترل بیولوژیکی و زراعی استفاده کرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که سودوموناسهای فلورسنت در اغلب خاک‌های زراعی وجود دارند و در این بررسی باکتریهای فوق از ریزوسفر گیاه آفتابگردان جدا گردیدند. جنس سودوموناس از نظر اکولوژیکی، متنوعترین و با اهمیت‌ترین گروه باکتریها روی زمین می‌باشد. سودوموناسها در محیط‌های طبیعی هستند و ارتباط نزدیکی با گیاهان و حیوانات ایجاد می‌کنند. این گستردگی جهانی، سازش فیزیولوژیک و ژنتیکی زیادی را نشان می‌دهد (۲۸). سودوموناسهای فلورسنت مسئول کاهش برخی از بیماریهای ریشه ناشی از عوامل بیماریزای خاکری و همچنین ایجاد خاک‌های ممانعت کننده بیماری می‌باشند (۳۰).

بررسی اثر ریزوباکتریها در خاک غیر استریل نشان داد که همه جدایه‌ها و شاهد سالم از نظر ظهور گیاهچه در گروه a قرار می‌گیرند و بنومیل در گروه b و شاهد آلوده در گروه c قرار گرفت (جدول ۴).

بررسی وزن قسمت هوایی نشان داد که تیمار B112 و B119 دارای بیشترین تاثیر در افزایش وزن بوده و به ترتیب در گروه a و ab قرار می‌گیرند. سپس تیمار B111 و CHAO در گروه b قرار گرفتند و پس از آن B120 و شاهد سالم در گروه c و تیمار بنومیل در گروه d و شاهد آلوده در گروه e قرار گرفت (جدول ۴).

بررسی اثر ریزوباکتریها در افزایش وزن ریشه نشان داد B119 و B112 دارای بیشترین افزایش وزن بودند و در گروه آماری a قرار گرفتند. تیمارهای B111 و CHAO در گروه آماری ab و سپس تیمارهای B120 و شاهد سالم در گروه آماری b قرار گرفتند. تیمار بنومیل در گروه آماری c قرار گرفت و شاهد آلوده در گروه d قرار گرفت (جدول ۴).

بررسی اثر ریزوباکتریها در افزایش وزن کل گیاه نشان داد که تیمار B112 بیشترین تاثیر را در افزایش وزن دارا بود و در گروه a قرار گرفت. تیمار B119 نیز همچنین در گروه ab قرار

بررسی‌ها نشان می‌دهد که توانایی جدایه‌ها در ممانعت از رشد قارچ *S. sclerotiorum* در پتری و تولید سیانید هیدروژن در ارتباط مستقیم هستند و نتایج حاصل با کارهای دفاگو و هاس (۱۹۹۰) مطابقت دارد.

بررسی کاربرد جدایه‌ها در خاک غیراستریل در گلخانه نشان داد که نتایج کارهای آزمایشگاهی، توانایی جدایه‌های باکتریایی را در کنترل قارچ *S. sclerotiorum* نشان نمی‌دهند. بررسی‌ها نشان داد که هیچکدام از جدایه‌های موثر در جلوگیری از تندش اسکروت قارچ *S. sclerotiorum*، در شرایط گلخانه و خاک غیراستریل تاثیری در کنترل قارچ *S. sclerotiorum* ندارند. آزمایشهای انجام شده در گلخانه ظرفیت واقعی جدایه‌های سودوموناس فلورسنت را در جلوگیری از قارچ فوق نشان داد. جدایه B29 که تاثیر خوبی در جلوگیری از تندش اسکروت قارچ فوق نشان داد، در گلخانه و خاک غیراستریل اثر سینرژیک در توسعه بیماری داشت. بطور کلی جدایه‌های B4، B9، B28، B29، B31، B33 و B53 اثر سینرژیک در توسعه بیماری داشتند، با اینحال از نظر آماری تفاوتی با شاهد آلوده از خود نشان ندادند. این مورد در کارهای اکسپرت و دیگات (۱۹۹۵) نیز مشاهده شده است. آزمایشهای انجام شده بوسیله پریکل و ونکورا (۱۹۸۰) نشان دادند که ریشه‌های کلونیزه شده با سودوموناسها، بیشتر از ۲ برابر ریشه‌های فاقد میکروارگانیزم‌ها تولید ترشحات ریشه می‌کنند یعنی بعضی از باکتریها سبب افزایش نفوذپذیری سلولهای ریشه شده و در نتیجه ترشحات ریشه افزایش می‌یابد.

تاثیر متابولیت‌های فرار جدایه‌های موثر در کنترل قارچ *S. sclerotiorum* نشان داد که همه جدایه‌ها به میزان زیادی مانع رشد میسیلیوم قارچ فوق گردیدند. بنظر می‌رسد تولید سیانید هیدروژن و دی اکسید کربن از عوامل اصلی جلوگیری از رشد قارچ فوق باشند (۷). جدایه B111 و B53 تولید سیانید هیدروژن نکردند با اینحال ترکیبات فرار تولیدی واجد موادی بود که از رشد قارچ فوق جلوگیری کردند.

یکی از اثرات قابل توجه ریزوباکتریها، تاثیر آنها در افزایش رشد گیاه می‌باشد. کاربرد جدایه‌های B111، B119، B112 و CHAO در خاک غیراستریل و فاقد قارچ *S. sclerotiorum*

محیط اس یک، محیط انتخابی و افتراقی برای سودوموناسهای فلورسنت محسوب می‌شود (۱۰). قدرت انتخابی این محیط بدلیل وجود دو ماده سدیم لوریل سارکوزین^۱ و آنتی بیوتیک تریمتوپریم^۲ است که اولی از رشد میکروارگانیزمهای گرم مثبت و دومی از رشد سودوموناسهای غیر فلورسنت جلوگیری می‌کند. همچنین این دو ماده دارای اثر تشدیدکنندگی روی یکدیگر داشته و حذف یکی باعث کاهش اثر دیگری می‌شود. نتایج بدست آمده از جداسازی باکتریها از مزارع ارومیه، مرند، خوی، و سلماس نشان داد که کارایی این محیط حداقل ۷۵ درصد بود. این موضوع با کارهای احمدزاده و همکاران (۱۳۸۲) و گولد و همکاران (۱۹۸۵) مطابقت دارد.

علیرغم اینکه مطالعات زیادی بر روی تاثیر آنتاگونیستی جدایه‌های سودوموناس فلورسنت در برابر عوامل بیماریزای خاکری انجام شده است (۱۵)، تنها یک بررسی تاثیر سودوموناسهای فلورسنت را در کنترل قارچ *S. sclerotiorum* عامل بیماری پوسیدگی ریشه و طوقه‌ها آفتابگردان مطالعه کرده است (۹).

۶۸ درصد از جدایه‌های مورد بررسی در شرایط آزمایشگاهی تولید سیانید هیدروژن کردند. این نسبت تولید سیانید هیدروژن در سودوموناسهای فلورسنت حدود ۲۰ درصد بیشتر از جدایه‌های ریزوسفری این باکتریها در اروپای غربی می‌باشد (۷). سیانید هیدروژن از اکسیداسیون گلايسين و توسط آنزیم سیانید هیدروژن سینتیز^۳ تولید می‌شود و این آنزیم توسط ژنهای *hcnABC* تولید می‌گردند (۵) و بدین جهت گلايسين به محیط کشت اضافه گردید. همچنین بررسیها نشان می‌دهد وجود کوفاکتور کلرید آهن در تولید سیانید هیدروژن تاثیر دارد (۵). سیانید هیدروژن مختل کننده تنفس و همچنین کلاته کننده فلزات^۴ می‌باشد و بوسیله بسیاری از سودوموناسها تولید می‌شود. سیانید هیدروژن در کنترل بعضی از بیمارگرها مانند *Pythium ultimum* در خیار نقش اصلی را ایفا کرده است (۱۶).

1. Sodium lauroyl sarcosine
2. Trimethoprim
3. HCN-synthase
4. Metal chelating

رشد گیاه به علت جذب مواد معدنی و جلوگیری از رشد میکروارگانیسم‌های مضر بوده است (۳۰).

سپاسگزاری

این تحقیق با همکاری گروه گیاهپزشکی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران، بخش تحقیقات مبارزه بیولوژیک موسسه تحقیقات آفات و بیماریهای گیاهی تهران و گروه بیماری شناسی دانشگاه پلی تکنیک زوریخ (ETH)، سوییس انجام شده است.

سبب افزایش معنی‌دار وزن ریشه، قسمت‌های هوایی و وزن کل بوته‌های آفتابگردان گردیدند. حسن زاده (۱۹۹۰) ضمن بررسی تاثیر ۱۰۰ جدایه ریزوباکتر، نشان داد که افزایش رشد گیاه لوبیا چشم بلبلی در شرایط عاری از هر گونه عامل بیمارگر می‌تواند به علت تولید مواد تنظیم کننده رشد و یا افزایش جذب برخی مواد معدنی باشد. آغشته نمودن قطعات بذری سیب زمینی به باکتریهای *Pseudomonas fluorescens* و *Pseudomonas putida* باعث افزایش محصول گردید که این افزایش

REFERENCES

منابع مورد استفاده

۱. احمد زاده، م.، ع. شریفی تهرانی، ق. حجارود، ج. زاد، م. اخوت و م. محمدی. ۱۳۸۲. بررسی تاثیر سودوموناسهای فلورسنت روی فارچ عامل پوسیدگی بذر لوبیا. مجله علوم کشاورزی ایران. جلد ۳۴ شماره ۴، صفحات ۸۰۷-۷۹۳.
۲. آل آقان. ۱۳۵۰. پوسیدگی طوقه آفتابگردان، گزارش سالیانه طرح بررسی بیماریهای مهم نباتات، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران، صفحات ۸۹-۸۳.
۳. ایرانی، ح. ۱۳۷۷. سبب شناسی عامل پوسیدگی طوقه و ریشه آفتابگردان در استان آذربایجان غربی. خلاصه مقالات سیزدهمین کنگره گیاهپزشکی ایران، آموزشکده کشاورزی کرج، ۵-۱ شهریور، صفحه ۱۱۰.
۴. عرشی، ی. ۱۳۷۳. علوم و تکنولوژی آفتابگردان، وزارت کشاورزی، معاونت زراعت، اداره کل دانه های روغنی ایران، ۴۷۵ صفحه.
5. Blumer, C. & D. Haas. 2000. Mechanism, regulation and ecological role of bacterial cyanide biosynthesis. Arch. Microbiol. 173, 170-177.
6. Castric, P. A. 1977. Glycine metabolism by *Pseudomonas aeruginosa*: hydrogen cyanide biosynthesis. J. Bacteriol. 130, 826-831.
7. Defago, G. & D. Haas. 1990. *Pseudomonas* as antagonistic of soilborne plant pathogens: modes of action and genetic analysis. Pp. 249-291. In: J.M. Bollag, & G. Satotzky (Vol. 6 eds.). Soil biochemistry, New York, Basel.
8. Dos Santos, A. F. & O. D. Dhingra. 1982. Pathogenicity of *Trichoderma* spp. On the sclerotia of *Sclerotinia sclerotiorum*. Can. J. Bot. 60: 472-475.
9. Expert, J. M. & B. Digat. 1995. Biocontrol of *Sclerotinia* wilt of sunflower by *Pseudomonas putida* strains. Can. J. Microbiol. 41(8): 685-691.
10. Gould, W. D., C. Hagedron, T. R. Bardelini, & R. Zablutowicz. 1985. New selective media for enumeration and recovery of fluorescent pseudomonads from various habitats. Appl. Environ. Microbiol. 49: 28-32.
11. Hassanzadeh, N. 1990. Role of rhizobacteria in promoting cowpea seed growth. P. 98. In: C. Keel, B. Koller, & G. Defago (eds). Plant growth promoting rhizobacteria. The second international workshop on plant growth promoting rhizobacteria. Interlachen, Switzerland.
12. Hoes, J. A., & H. C. Huang. 1975. *Sclerotinia sclerotiorum*: viability and separation of sclerotia from soil. Phytopathol. 65: 1431-1432.
13. Howell, C. R. & R. D. Stipanovic. 1979. Control of *Rhizoctonia solani* on cotton seedlings with *Pseudomonas fluorescens* and with an antibiotic produced by the bacterium. Phytopathol. 69: 480-482.
14. Huang, H. C. 1990. Cyclic occurrence of *Sclerotinia* wilt of sunflower in western Canada. Plant Dis. 74: 766-770.

15. Kaiser, W. J., R. M. Hannan, & D. M. Weller. 1989. Biological control of seed rot and preemergence damping-off of chickpea with fluorescent pseudomonads. *Soil Biol. Biochem.* 21:269-273.
16. Keel, C. & G. Défago. 1996. Interactions between beneficial soil bacteria and root pathogens: Mechanisms and ecological impact. 36th Symposium of the British Ecological Society. 27-46.
17. Kloepper, J. W., J. Leong, M. Teintz, & M. N. Schroth. 1980. Enhanced plant growth by siderophores produced by plant growth promoting rhizobacteria. *Nature (London)*, 286:885-886.
18. Kohn, L. M. 1979. A monograph revision of the genus *Sclerotinia*. *Mycologia* 9:365-424.
19. Kolte, S. J. 1985. Diseases of annual edible oil seed crops. CRS, Inc., 2000 Corporate Blvd., N. W., Boca Raton, Florida 33431.
20. McLoughlin, T. J., J. P. Quinn, A. Bettermann, & R. Bookland. 1992. *Pseudomonas cepaci* suppression of sunflower wilt fungus and role of antifungal compounds in controlling the disease. *Appl. Environ. Microbiol.* 58:1760-1763.
21. Mew, T. W. & A. M. Rosales. 1986. Bacterization of rice plants for control of sheath blight caused by *Rhizoctonia solani*. *Phytopathol.* 76:1260-1264.
22. Oedjijono, M., A. Linet, & C. Dragar. 1993. Isolation of bacteria antagonistic to a range of plant pathogenic fungi. *Soil Biol. Biochemistry* 25: 247-250.
23. Patterson, C. L. & R. G. Grogan. 1985. Differences in epidemiology and control of lettuce crop caused by *Sclerotinia minor* and *Sclerotinia sclerotiorum*. *Plant Dis.* 69:766-770.
24. Prikryl, Z. & V. Vancura. 1980. Root exudates of plants. VI. Wheat root exudation as dependent on growth, concentration gradient of exudates and the presence of bacteria. *Plant Soil*, 57:69-83.
25. Sambrook, J., E. F. Fritsch, & T. Maniatis. 1989. *Molecular cloning: A laboratory manual*, 2nd eds, Cold Spring Harbor Laboratory Press, Cold Spring Harbor, NY.
26. Sansford, C. E., & J. R. Coley. 1992. Production and germination of sclerotia of *Sclerotinia sclerotiorum*. *Plant Pathol.* 41:154-156.
27. Schaad, N. W., J. B. Jones, & W. Chun. 2001. *Laboratory guide for identification of plant pathogenic bacteria*. APS press. 373 pp.
28. Spiers, A. J., A. Buckling, & P. B. Rainey. 2000. The causes of *Pseudomonas* diversity. *Microbiol.* 146, 2345-2350.
29. Steadman, J. R. 1979. Control of plant diseases caused by *Sclerotinia* species. *Phytopathol.* 69:904-907.
30. Weller, D. M. 1988. Biological control of soilborne plant pathogens in the rhizosphere with bacteria. *Annu. Rev. Phytopathol.* 26:379-407.
31. Zizzerini, A. & L. Tosi. 1985. Prove di antagonismo di alcuni isolati battericini confronti della *Sclerotinia sclerotiorum* (lib.) de Bary. *Informatore Fitopatol.* 25(1)27-30.
32. Zizzerini, A., L. Tosi, & J. Rossi. 1987. Antagonistic effects of *Bacillus* spp. On *Sclerotinia sclerotiorum* sclerotia. *Phytopathol. Medit.* 26:185-187.